

OB STOPETDESETLETNICI ROJSTVA DR. KARLA LAVRIČA

(Odlomki iz govora ob odkritju Lavričevega spomenika v Novi Gorici 18. X. 1968)

(...)

Le redki so tvorci slovenskega javnega in političnega življenja iz onih prvih časov pred sto leti, ki so dobili spomenike. Take pozornosti potomcev so bili slejkoprej deležni ljudje, ki so predvsem s kulturo in prosveto prispevali v zakladnico narodovega življenja. Politiki pa so bili postavljeni pred strožje kriterije zgodovinopisja in predvsem publicistike, ki jih je z različnimi merili, najčešče pa z določenim ideološkim prizvokom ocenjevala. Prav zato bi lahko imenovali to spominsko obeležje nekakšen popravek našega sedanjega vrednotenja naše starejše politične preteklosti, toda ker gre pri tem za človeka, ki je bil v svojem buditeljskem delu vsestranski, more biti ta spomenik tudi nov prispevek k oddolževanju slovenski kulturi preteklih dob. Iz dokaj nezasluzene pozabe obujamo človeka, ki si je za časa svojega življenja pridobil gotovo zaslužen vzdevek kot "oče goriškega ljudstva", zato nam ne more biti njegovo življenjsko udejstvovanje le kuriozum zgodovine.

207

(...)

Dr. Lavrič je po krivici šel v dokajšnjo pozabo, toda trdimo, da je vsakokrat, ko je bilo njegovo življenje in delo obelodanjeno, bodisi prizadeto ali bežno, iz napisanega, iz še tako čustvenih besedi ali suhoparnih izsledkov znanosti vstajal pred nami lik človeka, zagnanega v ves tisti široki obseg buditeljskega dela bodisi med preprostim kmečkim ljudstvom in tovarniškim delavcem bodisi med slovenskim dijaštvom in nastajajočim razredom slovenskega meščanstva. Vstajal je lik kultiviranega intelektualca, evropskega liberalnega demokrata, globokega človekoljuba, političnega delavca radikalnih stremiljenj in gotovo ne nazadnje lik človeka poudarjenega čustvovanja, poštenjaka in človeka na-

čel, takih potez, ki niso bila vselej značilnosti političnih delavcev Lavričeve dobe in kasnejših desetletij.

(...)

(Po prikazu Lavričevega življenja in dela)

Vsestranost dela škoduje njegovemu (Lavričevemu) osebnemu življenju, zanemarija sebe in svoj poklic, ko pa spozna, da ni več v njem moči, da bi lahko z njimi reševal taktična in idejna nesoglasja, ki se pojavijo v krogu njegovih somišljenikov, doživlja hude krize. Ne more jih prebroditi, ne more pa tudi sprejemati nenačelnosti, ki jih zagovarjajo somišljeniki. Zato se razočaran, telesno, predvsem pa duševno strt, po desetih letih, ki jih je prebil v Ajdovščini in Gorici, vrne v Tolmin. Tu živi Lavrič, a je komaj senca nekdanjega ognjevitnega govornika tolminske čitalnice. Neozdravljiva bolezen, gotovo pa duševne dispozicije, ki jih je nedvomno pospešila vrsta razočaranj, so ga privedle do samomora v goriškem hotelu "Pri treh kronah" 3. marca 1876. leta.

Lavričevo življenje, njegov tragični konec je, lahko bi rekli, značilna življenjska pot slovenskega intelektualca, ki živi ne le s svojim poklicnim delom, temveč predvsem z delom, ki koristi splošnim, življenjskim potrebam rodu, kateremu pripada. Njegovo življenje je tragedija idealista, ki tone v prakticističnem svetu vsakdanjosti, v svetu, ki ni dovzeten za mehkočutečo naravo, v svetu, polnem koristoljubja in neznačajnosti. Lavrič je velik Slovenec, je velik Jugoslovan, a je tudi član vse človeške skupnosti. Predajanje slovenstvu mu je svetost, ni to zunanji blesk, ki so ga pri mnogih mnogokrat zrcalile odvečne in nepristne izjave domoljubja. Ideja narodnosti, ki je sicer točno ne definira, mu je sveta, je neskaljena in tudi prekaljena. Na tem gradi programe svojega dela, spozna pa, da so za vsak uspeh potrebni pogoji, a med temi osnoven je demokracija, vzdušje, ki ga prinaša svoboda, kajti le v svobodnem ozračju je mogoče graditi in služiti ciljem. Svoboda služi ne le kulturnim in političnim pridobitvam naroda, svoboda je pogoj uspehov tudi na gospodarskem po-

dročju, v svobodi se rešujejo tudi pereča socialna vprašanja. Ne-popolna bi bila Lavričeva podoba, če bi poudarjali le njegova prizadevanja za kulturno in politično plast reševanja slovenskega narodnostnega vprašanja. Že od samih začetkov proglašča gospodarstvo kot pomembno panogo človekovega življenja, zato so njegova prizadevanja tudi na tem področju velika, dasiravno so mnogo manj konkretna, a vendar dovolj pomembna. Oster posluš za socialna vprašanja pa mu je izbrusil njegov globoki humanizem, gotovo pa tudi spoznanja lastnega življenja, saj je končno moral sam preizkusiti bedo zaradi svojega žrtvovanja.

(...)

Danes, sto let po znamenitem šempaskem taboru, tem legendarnem mejniku naše preteklosti, ki je na Primorskem prvič javno in tako množično proglasil osnovne pogoje svobodnega, enakopravnega in vsestranskega razvoja naroda, lahko pozitivno ocenimo njegov pomen. Ta ocena pa je tudi hkrati ocena Lavričevih prizadevanj. Duh tabora in njegovih tvorcev je bil v primorskih Slovencih vselej navzoč tako kot poznano Lavričevo geslo: "Vse za narod, svobodo, napredek", ki so si ga goriški Slovenci postavljali v tistih usodnih desetletjih pred prvo svetovno vojno, ko so si prizadevali izvojevati lasten prostor pod soncem v boju z imperializmom od severa in od zapada. Toda Lavričevo geslo so si primorski Slovenci postavljali tudi tedaj, ko jim je pretil genocid, ki ga je Lavrič v viziji predvideval in nanj opozarjal. In lahko rečemo, da so nas zahteve, ki jih je Lavrič kazal v svojih geslih za narod, svobodo in napredek, vodile v boj takrat, ko smo se z lastnimi silami upirali našemu tradicionalnemu narodnostnemu sovražniku, v hotenjih, da izvojujemo "zedinjeno Slovenijo", da si lahko svoboden slovenski narod izvojuje napredek. Tudi zato je Lavrič živ med nami, živ pa je tudi zato, ker je služil ljudstvu, njegovemu lepšemu in boljšemu življenju.

Nekateri so umirali za socializem, umrli bodo pa kot kapitalisti ...

Smrtnost je nesmrtnost majhnih, nesmrtnost je smrtnost velikih ...

Vojno so si izmislili očetje, mir so si izmislili očetje,
kaj naj si izmislimo mi???

Ali je pošteno,
pošteno zaslužiti
v nepoštenem sistemu???

Smrt mrličem !!!

Skupna značilnost aprilskega dežja in letalskih napadov je, da se lahko pojavijo tudi, če je nebo popolnoma jasno ...

Če hočemo, da bo naša družba brezrazredna, bo treba iz nje izključiti tudi delavski razred ...

Ni prav, če nimajo v brezrazredni družbi razredi osemletke sploh nobenega pomena . . .

Vojakom ni treba hoditi
k vojakom ...